

ДИНАМІКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕЧІРНІХ ШКІЛ В УРСР НАВЧАЛЬНИМИ ПРИМІЩЕННЯМИ В 50-60-Х РР. ХХ СТ.

У статті розглядається процес створення сприятливих навчально-матеріальних умов для шкіл робітничої молоді УРСР в період 1950-1960-х роках. Забезпечення приміщеннями прямо пропорційно впливало на розширення мережі навчальних закладів та якість освіти у вечірніх школах.

Ключові слова: система освіти, вечірня школа, навчально-матеріальна база, забезпечення приміщеннями.

В статье рассматривается процесс создания благоприятных учебно-материальных условий для школ рабочей молодежи УССР в период 1950-1960-х годах. Обеспечение помещениями прямо пропорционально влияло на расширение сети учебных заведений и качество образования в вечерних школах.

Ключевые слова: система образования, вечерняя школа, учебно-материальная база, обеспечение помещениями.

In the article the process of creation of favorable is examined educational-material terms for schools of working young people of Ukraine in the period of 1950-1960th. Providing apartments in direct ratio influenced on expansion of network of educational establishments and quality of education in night-schools.

Key words: system of education, night-school, educational-material base, providing apartments.

Одною з соціальних проблем сучасного українського суспільства є складна ситуація з працевлаштуванням як молоді, так і дорослого населення, проблема перекваліфікації частини населення до більш потрібних у нинішній час професій, подальше покращення знань та підвищення кваліфікації робітників, породжене конкуренцією на ринку праці в умовах ринкової економіки. У зв'язку з цим пріоритетним є вироблення ефективної та виваженої державної політики у сфері освіти для дорослих та населення зайнятого на виробництві. З огляду на це, велику практичну цінність має творче використання досвіду роботи вечірніх шкіл в УРСР в 50-60-х роках минулого століття.

Для вивчення даної проблеми, важливе значення мають постанови, накази та інструкції Міністерства освіти СРСР [1], матеріали XXI з'їзду Комуністичної партії України [2] стосовно організації діяльності системи освіти для населення, зайнятого на виробництві. У звітах шкіл робітничої молоді по УРСР [3] розглядається питання забезпеченості вечірніх шкіл навчальними приміщеннями. Питання навчально-матеріального забезпечення вечірніх шкіл і зокрема забезпечення навчальних закладів даного типу навчальними приміщеннями розглядалися також і в працях ряду дослідників. Так К. Ф. Присяжнюк [4] розглядає зміни, які відбувались в системі матеріального забезпечення вечірніх шкіл відповідно

до закону «Про зв'язок школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР». Динаміка змін забезпечення вечірніх шкіл навчальними приміщеннями розглядається в колективній праці «Народное образование в СССР» під редакцією І. О. Каірової та Н. К. Гончарова [5].

Система освіти для населення, зайнятого на виробництві, почала відроджуватись ще під час Великої Вітчизняної війни. Так, уже 15 липня 1943 року радянським урядом було прийнято постанову «Про навчання підлітків, які працюють на підприємствах», яка, по суті, і започаткувала створення шкіл для робітничої молоді [6]. Однією з головних проблем роботи цих закладів було саме питання матеріального забезпечення. Проте, і по закінченню війни воно залишилось актуальним. Навіть у 50-60-х роках ХХ століття – часу найвищого розквіту мережі навчальних закладів для працюючої молоді та дорослого населення, це питання весь час стояло на порядку денному. Особливо складною була ситуація з навчальними приміщеннями.

Загалом, починаючи з 50-х років, спостерігалось покращення навчально-матеріальної бази шкіл дорослих, особливо в порівнянні з повоєнним періодом. Поступово зміцнювалася навчально-матеріальна база шкіл, здійснювалося інтенсивне будівництво нових шкільних приміщень. Тільки в 1955 р. в Україні було побудовано за рахунок державного бюджету,

а також за кошти промислових підприємств та колгоспів 252 шкільні будинки на 92,8 тис. місць. У 1956 р. були введені в дію 311 нових шкільних приміщень на 66,3 тис. учнівських місць [7].

Вельми показовими були цифри і факти, які характеризували ріст та розвиток шкільних навчальних кабінетів, майстерень, навчально-дослідних ділянок і т. ін. Якщо в 1950/51 н. р. у школах України було 9005 навчальних кабінетів (фізичних, біологічних, хімічних та ін.), то до 1956/57 н. р. їх кількість збільшилася до 19479 [8].

Проте в цей час більшість шкіл робітничої молоді і майже всі школи сільської молоді та заочні середні школи ще не мали власної навчально-матеріальної бази і змушені були проводити заняття в приміщеннях масових шкіл у вечірній час. Наприклад, у Київській, Станіславській, Чернігівській областях, у м. Севастополі жодна із шкіл працюючої молоді не мала власного навчального приміщення. Тільки по одній школі робітничої молоді мали приміщення в Полтавській, Сумській, Вінницькій областях.

Для зміцнення навчально-матеріальної бази шкіл молоді, що працює, необхідно було виділити та пристосувати як цілі приміщення, так і окремі кімнати безпосередньо на заводах і фабриках, на колгоспних фермах, у робітничих гуртожитках, клубах, будинках культури, адміністративних приміщеннях. Так, наприклад, у Запорізькій області виконком обласної Ради депутатів трудящих, раднаргосп та облпрофрада прийняли рішення, в якому конкретно визначили скільки кімнат і де саме повинно було виділити кожне підприємство для організації змінних занять [9].

Перебудова системи народної освіти, яка розпочалась з прийняттям у 1958 році закону «Про зв'язок школи з життям і про подальший розвиток системи

народної освіти в СРСР» передбачала подальше зміцнення та розширення матеріальної бази вечірніх шкіл, ліквідацію багатозмінності занять.

Поступово покращувалась ситуація і з приміщеннями для вечірніх шкіл. Так, у 1959-1960 н. р. число шкіл робітничої молоді, які мали власні приміщення, зросло до 219. Проте, ще дуже велика кількість навчальних закладів для дорослих користувались класними кімнатами масових шкіл (1190) та площами, які їм надавали підприємства (218) [10]. Тому XXI з'їзд Комуністичної партії України (1960) зажадав від партійних органів, міністерств та відомств подальшого поліпшення роботи середньої школи на основі неухильного виконання Закону про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти, значного розширення мережі шкіл робітничої та сільської молоді, прискорення переводу всіх шкіл на однозмінне навчання, посилення темпів будівництва нових приміщень [11].

На початку 60-х років посилена робота зі зміцнення матеріально-технічної бази навчальних закладів проводилась в Дніпропетровській, Донецькій, Луганській, Кіровоградській областях. Наприклад, із 1966 до 1969 року в Донецькій області було збудовано і виділено для шкіл 18 нових приміщень [12]. Для подальшого поліпшення навчально-виховної роботи було намічено рішуче зміцнити навчально-матеріальну базу шкіл усіх типів, доукомплектувати існуючі і забезпечити нові навчальні кабінети навчально-наочним обладнанням відповідно до списку, затвердженого Міністерством освіти УРСР. Так, на 1958-1959 н. р. мережа навчальних закладів для населення, зайнятого на виробництві, мала наступний вигляд (див. табл. 1):

Таблиця 1

Кількість навчальних закладів та контингенти учнів для населення, зайнятого на виробництві, станом на 1958-1959 н. р [13]

Типи шкіл	Кількість шкіл	Контингенти учнів (тис.)
Школи робітничої молоді	1483	272,1
Школи та класи сільської молоді	2283	71,2
Школи дорослих	40	17,7

Для розробки конкретних заходів щодо реорганізації і впорядкування шкільної мережі на місцях були створені комісії з представників партійних, радянських та господарських організацій. Намічені цими комісіями заходи розглядалися і затверджувалися виконками районних і обласних Рад депу-

татів трудящих, а по республіці в цілому – Радою Міністрів УРСР.

Протягом 1959-1963 рр. в Українській РСР було завершено реорганізацію шкіл та перехід їх на нові навчальні програми. Внаслідок реорганізації в 1963-64 н. р. в Україні працювало (див. табл. 2).

Таблиця 2

Кількість навчальних закладів та контингенти учнів для населення, зайнятого на виробництві станом на 1959-1963 н. р. [14]

Типи шкіл	Кількість шкіл	Контингенти учнів (тис.)
Школи робітничої молоді	2132	611,4
Школи та класи сільської молоді	4191	191,8
Школи дорослих	417	361,3

Як видно з таблиць, значно розширились мережа та контингенти учнів вечірніх (змінних) і заочних загальноосвітніх шкіл. Порівняно з 1959/60 н. р. мережа шкіл робітничої та сільської молоді збільшилась на 2557 одиниць і в 1963/64 н. р. становила

6323 школи. Учніські контингенти цих шкіл зросли з 43,3 тис. до 803,2 тис. осіб.

Загалом позитивна динаміка матеріального забезпечення навчальних закладів даного типу спостерігалась і до кінця десятиріччя. Так, якщо в 1966-

1967 н. р. власні навчальні приміщення мали 25,4 % шкіл робітничої та сільської молоді, то у 1968/69 н. р. – 33,2 %. Усього таких шкіл налічувалося 580.

Варто відмітити і той факт, що, окрім уряду, велику роботу з покращення матеріальної бази вечірніх шкіл проводили підприємства та громадські організації країни. Так, постійну турботу про це проявляв трест «Димитроввуглебуд» м. Олександрії Кіровоградської області. До 40-річчя Жовтневої революції він виділив школі робітничої молоді № 4 окреме приміщення на 11 класних кімнат. Нове приміщення було виділене також школі робітничої молоді № 3. Для придбання обладнання адміністрація Голоківського вуглерозрізу та брикетна фабрика тресту «Олександріявугілля» виділила школі робітничої молоді № 3 40 тис. крб. Байдаківський вуглерозріз та брикетна фабрика цього ж тресту виділили для школи робітничої молоді № 2 для тієї ж мети 30 тис. крб. Виконком Сталінської обласної Ради депутатів трудящих домігся того, що 93 школи робітничої молоді області одержали обладнані навчальні приміщення; на початок 1958/59 н. р. додатково були виділені та обладнані приміщення для 30 шкіл робітничої молоді [15]. Ворошиловградський завод ім. Жовтневої революції у 1955/56 н. р. виділив на ремонт вечірньої школи № 2 50 тис. карбованців та ще 5 тис. карбованців на придбання школою наочних посібників [16].

Узагалі піклування про школу з боку громадськості стало патріотичною традицією. Підготовка шкіл до навчання, забезпечення їх паливом, спорудження нових шкільних приміщень, гуртожитків, навчальних майстерень, боротьба за виконання всеобучу – всі ці та інші питання перебували в полі зору партійних, комсомольських, профспілкових організацій, місцевих Рад депутатів трудящих, підприємств, колгоспів і усієї радянської громадськості. Ряд підприємств, деякі колгоспи УРСР надавали пільги та переваги тим трудівникам, які успішно поєднували працю з навчанням: їм підвищували кваліфікаційні розряди та оплату праці, видавали грошові премії, пільгові та безкоштовні путівки до будинків відпочинку та санаторіїв. Така система морального та матеріального стимулювання встановилась, зокрема, на Харківському заводі ім. Малишева, Київському заводі «Точелектроприлад», Донецькій шахті ім. Абакумова, інших підприємствах, а також у колгоспі ім. Котовського Бершадського району Вінницької області, в радгоспі «Ольгинський» Волноваського району Донецької області та інших [17].

Проте, не зважаючи на постійну турботу як з боку уряду, так і підприємств та громадських організацій, питання матеріального забезпечення навчальних закладів для населення, зайнятого на виробництві, не було вирішено в повній мірі. Так, у Волинській, Дрогобицькій, Рівненській, Станіславській, Хмельницькій, Чернівецькій областях та Києві не було жодної школи робітничої молоді, яка б мала своє власне приміщення. Відсутність у багатьох школах власної навчально-матеріальної бази призводила до того, що школи були позбавлені можливості організувати змінні заняття, пристосовані до режиму

роботи учнів на виробництві. Це, у свою чергу, обумовлювало незадовільне відвідування учнями занять і відбивалося на успішності [18].

Через відсутність змінних шкіл та класів майже половина учнів шкіл робітничої та сільської молоді змушена була навчатися в третю вечірню зміну (закінчувались заняття опівночі). Це призводило до того, що в учнів не залишалося часу на відпочинок і культурне дозвілля. Фізична перевтома вела до зниження продуктивності праці. Немало учнів навчалось позмінно в школах Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Рівненської, Сумської, Полтавської, Чернівецької, Чернігівської областей [18].

Варто відмітити і той факт, що проблеми з матеріальним забезпеченням навчальних закладів, призначених для надання освіти населенню, зайнятому на виробництві, як ми бачимо з вищезазначеного, були характерні для тих областей, де в меншій мірі була розвинена промисловість (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська, Сумська, Полтавська, Чернівецька, Чернігівська). В той час в промислових регіонах республіки ситуація була значно краща. Це стосується Донецької, Луганської, Дніпропетровської областей, Києва. Так, станом на 20 серпня 1969 р. в Луганській області усі школи працюючої молоді закріпили за базовими підприємствами. В області у 1968/69 н. р. було 156 шкіл робітничої молоді з контингентом 42322 особи, 3 школи сільської молоді на 545 учнів та 18 заочних середніх шкіл на 8370 осіб [20].

На 1 вересня 1968/69 н. р. в Донецькій області працювало 244 школи працюючої молоді (230 шкіл робітничої молоді, 1 школа сільської молоді, 13 заочних шкіл, 16 заочних відділів та при 17 школах окремі класи робітничої та сільської молоді), в яких навчалось 82 098 осіб, з них у V-VIII класах – 20 974 особи. Із загальної кількості шкіл 85 були розміщені у власних приміщеннях, 127 – у приміщеннях підприємств та установ (22 з них використовували і приміщення масових шкіл), 19 шкіл розташовані тільки в масових школах. Із 13 заочних шкіл тільки 6 мали свої приміщення. Мережа шкіл області цілком забезпечувала виконання народногосподарського плану по охопленню навчанням дорослих [21]. Така ситуація була зумовлена тим, що над більшістю вечірніх шкіл брали шефство підприємства, які і надавали значну підтримку цим навчальним закладам, адже вони були зацікавлені в їх ефективній роботі.

Таким чином, вирішення питання матеріального забезпечення навчальних закладів для населення, зайнятого на виробництві, і зокрема надання їм окремих навчальних приміщень було одним із ключових напрямків із покращення функціонування шкіл для дорослого населення та працюючої молоді в 50-60-х роках минулого століття. Складна ситуація із навчальними приміщеннями негативно відбивалась на успішності учнів. Тому радянський уряд проводив систематичні заходи з метою покращення даної ситуації.

Проте лише втручання з боку держави не вирішувало проблему в повній мірі. З метою покращення навчально-матеріального забезпечення вечірніх шкіл залучалися громадські організації та підпри-

емства. Особливо широкого поширення набуло шефство підприємств над окремими навчальними закладами. Але, загалом відмічаючи позитивну динаміку в вирішенні навчально-матеріального забезпечення вечірніх шкіл і зокрема забезпечення їх навчальними приміщеннями, варто відмітити і той

факт, що в 50-60-х роках ХХ ст. це питання не було вирішено цілком. У подальші ж роки увага до проблем освіти для дорослого населення поступово зменшується і разом з цим погіршується і їх матеріальне забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Министерство просвещения РСФСР. Народное образование. Основные постановления, приказы инструкции. – М., 1948. – 482 с.
2. Матеріали ХХІ з'їзду Комуністичної партії України. – К., 1960. – 360 с.
3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 2733. – 141 арк.
4. Присяжнюк К. Ф. Новий етап у розвитку радянської школи на Україні / К. Ф. Присяжнюк. – К., 1968. – 135 с.
5. Народное образование в СССР // [ред. И. А. Каирова, М. К. Гончаров]. – М., 1957. – 783 с.
6. Постановление СНК СССР № 782 от 15 июля 1943 г. «Об обучении подростков, работающих на предприятиях» // Министерство просвещения РСФСР. Народное образование. Основные постановления, приказы инструкции. – С. 247.
7. Народное образование в СССР. – С. 559.
8. Там само. – С. 560.
9. ЦДАВО. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 2709. – Арк. 12–13.
10. Там само. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 2733. – Арк. 2.
11. Матеріали ХХІ з'їзду Комуністичної партії України. – С. 52.
12. ЦДАВО. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 6867. – Арк. 1.
13. Присяжнюк К. Ф. Вказ. праця. – С. 28.
14. Там само. – С. 29.
15. Центральний державний архів громадських об'єднань (ЦДАГО) України. – Ф. 1. – Оп. 73. – Спр. 735. – Арк. 97.
16. ЦДАВО. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 2130. – Арк. 111.
17. Там само. – Спр. 6867. – Арк. 2.
18. Там само. – Спр. 2130. – Арк. 113–114.
19. Там само. – Спр. 6867. – Арк. 5.
20. Там само. – Арк. 64–65.
21. Там само. – Спр. 6869. – Арк. 1–2.

Рецензенти: д.і.н., проф. Г. Т. Капустян;
д.і.н., проф. А. І. Колісниченко.

© Конюх В. В., 2011

Надійшла до редколегії 18.03.2011 р.